

بازشناسی فرم معماری منزل گاه‌های شمال غرب ایران

براساس مینیاتورهای مطراقچی

امین مرادی

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، صندوق پستی ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵، تلفن: ۳-۸۸۰۴۶۸۹۱، فکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

بازشناسی فرم معماری منزل‌گاه‌های شمال غرب ایران بر اساس مینیاتورهای مطراقچی

مؤلف: امین مرادی

مدیر انتشارات: ناصر زعفرانچی

صفحه‌آرا: مجید حدادی

مسئول فنی: عرفان بهار دوست

ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ: چاپ صحافی: نگارش

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: مرادی، امین، ۱۳۶۶ -

عنوان و نام پدیدآور: بازشناسی فرم معماری منزل‌گاه‌های شمال غرب ایران بر اساس

مینیاتورهای مطراقچی / امین مرادی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: و، ۲۹۸ص.

شابک: 978-964-426-991-2

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۸۷.

موضوع: نصح مطراق چی، قرن ۱۰ ق.

موضوع: معماری - ایران - آذربایجان

موضوع: Architecture -- Iran -- Azerbaijan

موضوع: ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ق.

موضوع: Iran -- History -- Safavids, 1502 - 1736

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شناسه افزوده: Research Institute for Humanities and Cultural Studies

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ NA۱۴۸۷/۴م۴

رده بندی دیویی: ۷۲۰/۹۵۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۴۰۸۲۸

فهرست مطالب

سرآغاز.....	۱
فصل اول: مطراقچی و گزارش تصویری لشکرکشی سلیمان اول عثمانی به ایران.....	۳
آثار منسوب به مطراقچی.....	۵
زمینه و علل لشکرکشی به عراقین و منازل آن.....	۷
منازل سفر عراقین.....	۱۲
فصل دوم: تأثیر عوامل طبیعی در بافت تاریخی شمال غرب ایران.....	۲۵
زلزله و نقش آن در تخریب آثار معماری و شهرسازی شمال غرب ایران.....	۲۷
فصل سوم: شهرهای شمال غرب ایران در تصاویر مطراقچی.....	۵۹
تبریز.....	۶۱
غازانیه.....	۷۳
بازشناسی فرم معماری «آرامگاه غازان» در مجموعه ابواب البری غازانیه.....	۷۳
وجه تسمیه و قابلیت‌های منطقه‌ای غازانیه در جذب ایلخانان.....	۷۵
مشخصات شهری غازانیه در متون تاریخی.....	۷۶
مشخصات معماری مجموعه غازانیه بر اساس منابع تاریخی.....	۷۹
بحث پیرامون طرح فرضی ابواب البری غازانیه بر اساس اسناد و مدارک تاریخی.....	۸۵
ربع رشیدی.....	۸۸
مسجد علیشاه.....	۱۰۲
مطراقچی و موقعیت مسجد علیشاه در نقشه تبریز مربوط به قرن دهم هجری.....	۱۰۵

۱۰۷.....	گنبدخانه و جایگاه آن در معماری مسجد علیشاه تبریز.....
۱۰۹.....	به هم پیوستگی بنای شمالی قدیمی تر و بقایای امروزی مسجد علیشاه.....
۱۱۰.....	سازه و ارتباط معماری آن با کاربری‌های جانبی در مسجد علیشاه.....
۱۱۵.....	تکمیل طرح معماری مسجد علیشاه و ارتباط آن با معماری مسجد کبود و مساجد عثمانی.....
۱۲۰.....	میدان و مجموعهٔ صاحب آباد.....
۱۳۲.....	مسجد کبود.....
۱۴۳.....	مسجد جامع حسن پادشاه.....
۱۴۸.....	کاخ هشت بهشت اوزون حسن.....
۱۶۱.....	خوی.....
۱۷۷.....	سلطانیه.....
۲۰۰.....	خانقاه چلبی اوغلو.....
۲۱۹.....	اوجان.....
۲۲۴.....	باش سیز.....
۲۳۷.....	کُشکسرای.....
۲۴۳.....	میانه.....
۲۶۱.....	ابه‌ر.....
۲۷۴.....	زنجان.....
۲۸۷.....	فهرست منابع.....

سرآغاز

سلیمان قانونی، سلطان عثمانی، در جریان سال‌های ۴۲-۹۴۰ ه.ق / ۳۶-۱۵۳۵ م. به ایران لشکرکشی کرده، از طریق خوی، تبریز، زنجان، سلطانیه، همدان و قصرشیرین تا بغداد پیش رفته، سپس از راه «شه زور»، «بانه»، «بوکان»، «مراغه» و «سعیدآباد» بازگشته و آن‌گاه در تعقیب شاه طهماسب صفوی یک بار دیگر تا نزدیکی همدان کشانده شده و سرانجام از طریق تبریز خاک ایران را ترک کرده است. نصح مطراقچی، از همراهان سلطان، ضمن به دست دادن گزارشی از این لشکرکشی، اغلب منزل‌های مسیر حرکت عثمانی را به تصویر کشیده، در کتاب «بیان منازل سفر عراقین سلیمان‌خان» خود ثبت کرده است (مطراقچی، ۱۳۷۹: ۹).

مطراقچی از مردان ذوق‌نون عثمانی روزگار سلطنت سلطان سلیم و سلطان سلیمان قانونی است. او ضمن آنکه ریاضی‌دان، مورخ و نویسنده به شمار آمده، در خط‌علی و نقاشی نیز ید طولانی داشته، در عین حال سلحشور و استاد مطراق‌بازی بوده و لقب مطراقچی هم به همین مناسبت به او داده شده است. اگرچه در ایران چندان معروفیتی نداشته و ندارد؛ در هر حال، زنده یاد دهخدا این اطلاعات را دربارهٔ او به دست داده است: «نصوح بن قره‌گوز بن عبدالله، جمال‌الکتاب و کمال‌الحساب در علم حساب که به زبان ترکی به سال ۹۳۳ ه.ق برای سلطان سلیم بن بایزید تصنیف کرده است» (لغت‌نامه دهخدا، ذیل ماده نصح).

کتابی که دهخدا از آن نام برده، نخستین اثر ریاضی شخصیت مورد بحث است که نه در سال ۹۳۳ ه.ق که در اوایل صفر ۹۳۳ ه.ق مصادف با اواخر ژانویه ۱۵۱۷ م. از تألیفش فراغت حاصل کرده است. از قرار معلوم بیش از یک نسخه از آن به روزگار ما نرسیده و آن نسخه هم که در ذیقعدۀ سال ۹۶۶ ه.ق استنساخ شده، امروزه در کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه استانبول نگهداری می‌شود. در ورق اول آن نام مولف «نصوح بن عبدالله» و در ورق دوم نام وی «نصوح بن قره‌گوز البسنوی» قیده شده است (مطراقچی، ۱۳۷۹: ۱۱).